

LACZLAVIK GYÖRGY A somogy megyei Várday család a 16. században

Várday Pál és családja a 16. század elején

A Somogy megyei Várday család vitathatatlanul legkiemelkedőbb tagja Várday Pál volt, aki hosszú és tartalmas pályafutása során feljutott mind a világi, mind az egyházi hierarchia magyarországi csúcsára, vagyis amikor végleg lehunyta szemét mint esztergomi érsek (1526–1549) és királyi helytartó halt meg (1542–1549).¹ Sokáig úgy gondolták, hogy a későbbi esztergomi érsek az arisztokrata kisvárdai Várday család leszármazottja volt. Az, hogy Várday oroszlános címere – dupla farkú, koronás, jobbra forduló ágaskodó oroszlán, ami a jobb mancsában koronát, a bal mancsában három szál rózsát tart² – különbözik a kisvárdai Várday család címerétől, melyben egy kígyó vagy sárkány körítette ágasfa van, ellenben sokaknak feltűnt.³ Solymosi László végül megállapította, hogy a majdani esztergomi érsek és királyi helytartó nem a Szabolcs megyei, előkelő kisvárdai, hanem egy Somogy megyei jelentéktelennek tartott Várday családból származik.⁴

A kis Somogy megyei nemes, Várday Pál a Magyar Királyság egyik legelőkelőbb ura lett. Minek köszönhette ezt a

1. kép (lásd 2. jegyzetet)

¹ Várday Pál pályafutásával már több mint 10 éve foglalkozom. Vö. *Laczlavik György: Várday Pál. 1526. november 15–1549. október 12.* In: *Esztergomi érsek. 1001–2003.* (Szerk. Beke Margit). Bp., 2003. 240–247.; *Laczlavik György: Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó Mohács előtti pályafutása. Levéltári Közlemények, 75 (2004) 3–43.*; *Laczlavik György: A budavári Szent Zsigmond prépostság történetéhez.* In: *Studia professoris-professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára.* (Szerk. Almási Tibor–Draskóczy István–Jancsó Éva). Bp., 2005. 197–209.; *Laczlavik György: Várday Pál helytartói működése 1542–1549. Levéltári Közlemények, 83 (2012) 3–67.*

² Címere érseki kereszttel és mitrával, valamint P. W. monogrammal (1544. július 13., Pozsony): Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) P 583 (Rajky család levéltára) 4. tétel fol. 35.

³ *Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* I–XII. köt. Pest, 1857–1865. XII. 56.

⁴ Fögel József nyomán (*Fögel József: II. Lajos udvartartása. 1516–1526.* Bp. 1917. 46.) Mályusz Elemér már kijelentette, hogy Várday Pál nem a kisvárdaiak családjából származik. (*Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Bp., 1971. 113. 194. j.) *Solymosi László: A helytörténet fontosabb középkori forrásainak kutatása és hasznosítása. Történelmi Szemle, 19 (1976.) 1–2. sz. 140–141.* és *Solymosi László: Nagybjom és pusztáinak története.* Kaposvár, 1979. 26. már rámutatott Várday Pál valódi származására, amit először Aradi Csilla támasztott alá forrásokkal. *Aradi Csilla: Adalékok a Várdai család XIII–XVI. századi történetéhez. Somogy megye múltjából,* (1997) (Levéltári Évkönyv 28.) 3–10.

csodálatos, habár nem példa nélküli – gondoljunk csak Szalkai Lászlóra – karriert? Tanulmányai alatt elsajátított humanista műveltsége, munkája során megszerzett pénzügyigazgatási szakértelme lehetővé tették számára olyan pozíció megszerzését, amelynek segítségével gazdasági kapcsolatokat, familiáris hálózatot építhetett ki. Kincstartói kapcsolatait azután nem kis ravaszsággal, sőt néha gátlástalansággal, politikai előnyökre, sőt egyházi tisztségekre váltotta. Pályájának alakulásában, illetve alakításában nem hagyhatjuk figyelmen kívül kellemes egyéniségét sem, vagyis azt a képességet, amelynek segítségével mindenkivel meg tudta magát szerettetni.

Várday 1512-ben már bizonyíthatóan alkincstartó, és a királyi udvar tagja.⁵ Karrierje innentől kezdve jól dokumentált, ifjúkoráról azonban sajnos szinte semmit sem tudunk. Nem tudjuk például azt sem, hogy tanulmányait hol, mely iskolákban végezhette. Iskolázottságára, műveltségére csak

⁵ *Laczlavik Gy.: Várday Mohács előtt i. m. 16.*

néhány szórványadat világíthat rá. 1508-ban⁶ és 1514-ben⁷ *litteratus*ként bukkan fel. Ugyanebben az évben mint egyetlen egyházi személy első helyen szerepelt a Werbőczy István *Hármaskönyve* megvizsgálására 1514. október 18-ra összehívott országgyűlés által kiküldött bizottságban. Várdayn kívül – többek között – az alnádor, a nádori ítélmester és a személynöki ítélmesterek, vagyis az ország első számú jogászai voltak a bizottság tagjai. Várday szereplése közöttük azt bizonyítja, hogy jól értett a hazai szokásjoghoz, és tekintélye volt a köznemesség előtt is.⁸

Ha nem egyetemen, akkor hol szerezte Várday a fenti forrásokból megállapítható tudását? A 14. századi kezdetek után a 15. század második felében már tömegesen képezték ki szerke az országban, székes- vagy társaskáptalanokban, illetve mellettük színvonalasabb városi iskolákban a komplex képzettségű írástudókat, vagyis a *litteratus*okat.⁹ Ezekben az iskolákban tanították a klerikusok mellett a „világi értelmiséget”, akik olyan alpműveltség birtokába jutottak, amelyet továbbfejlesztve, külföldi tanulmányút során, akár egyetemi fokozatot is szerezhettek.¹⁰ Valószínűleg Várday Pál is hasonló nevelést kaphatott valamelyik Somogy megyei városi iskolában, mint Kálmáncseh, Marcali vagy Somogyvár, vagy pedig a nem túl távoli pécsi székes-, illetve a vasvári társaskáptalan iskolájában.¹¹

Várday későbbi fantasztikus karrierjét valószínűleg nem iskolázottsága alapozta meg tehát. A karrier kulcsát a családi háttérben sem kereshetjük, mint ahogy az alábbi rövid család-történeti összefoglalóból is kitűnik majd.

Várday Pál édesapjának, Babai Berecknek (Briccius) a származása meglehetősen bizonytalan. Elképzelhető, hogy nevét a Somogy megyei Baba faluról¹² nyerte, de az is, hogy más megyéből (Nógrád, Borsod stb.) házasodott Somogyba.

⁶ 1508. február 4.: A somogyi konvent előtt Dégi Bernát és György nemesek többek között Babai Bereck, Várday Tamás és Pál deákokat vallják ügyvédekül minden peres ügyükben. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár – internetes elérhetősége: <http://mol.arcanum.hu/dldf/>. A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa, DL-DF 5.1. 2010. – [a továbbiakban: DL] 95465.)

⁷ DL 30875.

⁸ Werbőczy István *Hármaskönyve*. (Szerk. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, Márkus Dezső). Bp., 1897. 18. Egyes vélemények szerint Werbőczy maga toborozta össze ezt a szakbizottságot, hogy kedvező véleményt mondjon munkájáról. A bizottság pár nap múlva már azt jelentette az országgyűlésnek, hogy a munka „az ország törvényeivel és szentesített szokásaival teljesen megegyező.” *Werbőczy István*: Tripartitum. A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve. Latin–magyar kétnyelvű kiadás. Bp., 1990. XXII.

⁹ Kubinyi András feltételezése szerint a deák (*litteratus*) szó olyan személyt jelentett, aki tudott oklevelet fogalmazni. A témával foglalkozó tanulmányokat részletesen felsorolta: *Kubinyi András*: Polgári értelmiség és hivatalnokréteg Budán és Pesten a Hunyadi- és a Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények*, 39 (1968) 2. sz. 209.

¹⁰ *Mészáros István*: A Szalkai-kódex és a XV. század végi Sárospataki iskola. Bp., 1972. 45–52.; *Békefi Remig*: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Bp., 1910. 290–297.

¹¹ Természetesen egyéb, itt fel nem sorolt helyek is szóba jöhetnek.

¹² Baba: puszta Karádtól délre, részben a fejevári káptalané, részben köznemeseké volt. (1449: DL 14268.; 1470: DL 17101.; 1483: DL 18831.) Vö. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I-V. Bp., 1890–1913. II. 631.

Igen valószínű, hogy nemtelen származású, ami azt is megmagyarázná, hogy fiai miért a Várday és miért nem a Babai nevet viselték. A nemességbe való befogadását iskolázottságának – valamennyi forrásban *litteratus*nak nevezik – és jogi tapasztalatainak köszönhetette, aminek következtében jelentős tekintélyre tehetett szert.¹³

Babai Bereck a Somogy megyei Várda faluból¹⁴ való Várday Péter lányát vette feleségül, akitől három fia született: Pál, Tamás és Simon. 1505. július 7-én a somogyi Szent Egyed monostor konventje előtt történt megállapodás kapcsán maga Babai Bereck sorolja fel családtagjainak, egészen pontosan Várday Miklós fia Péter leányától, Potencianától való fiainak, Pálnak, Tamásnak és Simonnak a nevét.¹⁵

A Zichy család levéltárában található genealógiai táblák szerint a Várday szülők házasságából született egy lány is, Zsófia.¹⁶ Valószínűleg ez a Zsófia, néhai Kéknyári László özvegye szerepel – Várday Pállal együtt – II. Ulászló 1502. május 7-én kelt oklevelében¹⁷ is, amelyben a király az általuk békésen birtokolt Somogy megyei mindkét Keer (Szentgáloskér és Pusztakér) és Athad (Magyaratád) birtok határait járhatja be a somogyi konventtel. Nagy Iván még egy fivéről, Mihályról is tudott, aki a mohácsi csatában esett el. Róla azonban hallgatnak az eddigi előkerült források.¹⁸

A Várday család birtokállományát tekintve a Somogy megyei nemesség középmezőnyébe tartozhatott. A család törzsbirtokai a Somogy megyei Várda és Juta voltak.¹⁹ 1508. március 22-én²⁰ Kürtössi Messer Benedek fia István – testvérei László és Gergely nevében is – 50 tiszta magyar arany forintért eladta a Somogy megyei Várda, Egyházasjuta, Szentgáloskér, (Magyar)Atád, Ecseny birtokokon, Pusztakér és Oszlár pusztákon bírt jogait valamennyi hasznával és tartozékával együtt Babai Bereck deák fiainak, Pálnak, Tamásnak és Simonnak. Az ügyletet ugyan Perényi Imre nádor nevében foglalták írásba, de az Ellyevölgyben kelt, azaz Ellyevölgyi

¹³ 1506. november 6-án például Perényi Imre nádor előtt baynai Both András horvát–szlavón bánt képviselte Báthory György és István (a későbbi nádor) felperesekkel szemben. (DL 75735.). 1508. február 4-én a somogyi konvent előtt Dégi Bernát és György nemesek többek között Babai Briccius, Várday Tamás és Pál deákokat vallják ügyvédekül minden peres ügyükben (DL 95465.). 1508. április 10-én (DL 24388.) Tamás fia *procurator*.

¹⁴ Várda: Kaposvártól 12 km-re északra. 1284-ben említik először *praedium*ként. 1481-ben (1481. december 28.: DL 18587.) Szent Mihályról elnevezett egyházáról írnak, amelyet Várday Mihály adományozott a pálosoknak. *Csánki D.*: i. m. II. k. 655. A település nevének jelentése kis vár, erősség. A település neve a vár szóból származik d kicsinyítő és helynévképzővel, melyet birtokos személyrag követ. *Pesti Frigyes*: Somogy vármegye helynévtára. (Fontes Comitatus Simigiensis I.) Kaposvár, 2001. 363. 1718. j.

¹⁵ DL 67874.

¹⁶ „Item imprimis fuit, Petrus de Warda, tantum habuit unam filiam nomine Potenciana] et ipsam in matrimonium coniunxit Briccius de Baba, et ab ipso geniti sunt] filii: Paulus de Warda archiepiscopus Strigoniensis, ac Thoma de Warda et unam filiam nomine Sophiam.” MNL OL P 707 (Zichy család levéltára) Fasc. 31 et E No. 8. L. Uo. No. 7. Kiadta: *Érszegi Géza-É. Sin Ágota*: A Várdai-család két XVI. századi genealógiája. *Magyar Nyelv*, 82 (1986) 2. sz. 246–247.

¹⁷ DL 101799.

¹⁸ *Nagy I.*: i. m. XII. k. 56.

¹⁹ A Várday család korai történetéről Aradi Csilla részletesen írt (*Aradi Cs.*: i. m. 3–10.), ezért ezt az időszakot nem vizsgáltam.

²⁰ DL 67876.

János nádori ítélőmester birtokán. Hogy kétségünk se lehessen róla, hogy őt kell sejtenuünk a kiadó mögött, tanúskodik *Ellyg*-nek olvasható signója a szöveg alatt jobbra. Ellyevölgyi János családjával, amelynek tagjai már a 15. század dereka óta bírták a Somogy megyei Ellyevölgyét (Illyemindszentet),²¹ a Várdyak valószínűleg rokonságban álltak. 1510. február 19-én Perényi Imre nádor meghagyta az esztergomi vikáriusnak, hogy a Semberi Piri Bertalan által Disznósi László lánya Margit, Babai Bereck deák özvegye ellen indított pert, mint hogy az nem tartozik egyházi bíróság elé, terjessze fel a királyi kúriába. Babai Bereck özvegye Margit asszony, Ferrarai Tamás esztergomi vikárius 1510. március 11-i átiratában, már Ellyevölgyi Fóris János özvegyeként szerepelt (DL 46931). Sajnos az oklevélből közelebbi nem derül ki Disznósi Margit férjeiről. Így nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy Babai volt a második férje. Ebben az esetben pedig Babai Bereck, és általa fiai — Bereck második felesége révén — nemcsak az egykori horvát bán, így báró Disznósi Lászlóval kerültek rokonságba, hanem Ellyevölgyi Fóris János özvegye által Ellyevölgyi János ítélőmesterrel is.²²

1505-ben azt olvashatjuk forrásainkban,²³ hogy a Korothnayak 225 forinttal tartoznak a Várdyak fivéreknek, akik fedezetül várdai és jutai részirtokait ajánlják fel. Ezek a birtokok, lehet, hogy a család másik ágán elhelyezkedő Várdyak Mihály (talán Várdyak Pál nagybátyja) révén jutottak a Korothnayak birtokába. Korothnay János nádori ítélőmester és somogyi ispán volt ugyanis Várdyak Mihály végrendeletének végrehajtója.²⁴ De az is lehet, hogy Korothnay Huszár Györgytől váltotta ki a birtokokat, akinek 300 forintért el voltak zálogosítva.²⁵ Mindazonáltal 1484. október 29-én a somogyi konvent előtt Várdyak Mihály özvegye, Horváth (de Chypch) Pál felesége, Katalin Korothnay János nádori ítélőmestert a neki, az első férje birtokai után járó hitbér és jegyajándék kiadásáról nyugtatta.²⁶ 1511-ben a mondott birtokrészek mindenestire Korothnay János fia, István tulajdonában vannak (DL 67880).

Babai Berecknek és fiainak 1505-ben azonban még nem sikerült megszerezniük Várdyak Mihály örökségét. A Korothnayak 1507-ben Perneszi Imrének ajánlják fel 200 forint kölcsön fejében várdai birtokrészüket,²⁷ amit azonban 1507. augusztus 3-án²⁸ vissza is fizettek. Korothnay István 1509. október 12-én nem kisebb személynek, mint Bakócz Tamás esztergomi érseknek, egyébként felesége nagybátyjának, és annak testvéreinek zálogosította el, több más birtok-

kal együtt jutai és várdai birtokrészét. Bakócz érsek 3280 forintért váltotta ki az elzálogosított Korothnay javakat, melyek közül a várdai birtokrészért 100 forintot fizetett. 1510. május 15-én Korotna várában azután Szentgyörgyi és Bazini Péter országbíró előtt Korothnay István nádori ítélőmester (?), minthogy Bakócz Tamás esztergomi érsek helyette kifizette adósságait a zsidóknak, és birtokait visszaváltotta, magtalan halála esetére Korotna várban és a felsorolt Somogy (Várdával és Jutával) és Tolna megyei birtokokban lévő birtokrészeit Tamás érsekre és rokonaira: Erdődy Péterre, Pálra, Lőrinc-re és Jánosra hagyta.²⁹

Különösen érdekes éppen ezért, hogy nem sokkal ezután, 1511. február 15-én Halyagosdi Benedek királyi ember és Gyulai Pál mester, a budai káptalan embere – Szentgyörgyi és Bazini Péter országbíró 1511. február 2-án kelt birtokba iktató oklevele alapján – Várdyak Babai Tamást minden ellentmondás nélkül, örökjogon beiktatták a Somogy megyében fekvő Várda faluban, a Korothnay István kezén lévő, a néhai Várdyak Mihály nemesi udvarházának és Várda felének birtokába.³⁰ 1511. március 24-én azonban – Várdyak Babai Tamás panasza szerint³¹ – Korothnay István parancsára Szomajomi Kristóf korotnai várnagya és annak familiárisa Kútfi János Kadarkútról 17, Kiasasszondról 40, Sárdról 12, Szentkirályról 1, Korotnáról pedig Deszpot Ferenc és Lovász István jobbággal elindult Várdára. Útközben a kiszemelt faluval szomszédos Hetes mezővárosban Enyingi Török Imre 56 jobbágya is csatlakozott hozzájuk. Összesen tehát mintegy 130 jobbággal fegyveresen rátámadtak Várdyak Tamás várdai nemesi udvarházára és elfoglalták, és az oklevél kiállításáig elfoglalva is tartották.

Nem feltételezhetjük, hogy a Várdyak Bakócz érsek ellenében cselekedtek volna. Sejthető, hogy a háttérben Várdyak Pál egyeztetett meg az érsekkel.³² Az ügy további kimene-tele mögött is az ő közbenjárása sejthető. 1511. június 18-án ugyanis II. Ulászló arról értesítette Várdyak Tamást, hogy mutassa be a budai káptalan által számára kiállított Várda falu

²¹ Csánki D.: i. m. II. k. 670.

²² Azt, hogy milyen rokoni kapcsolat volt a két Ellyevölgyi között pontosan nem tudjuk. Közelebbi az 1517. május 25-én keletkezett (DL 93786.) oklevél alapján sem állapítható meg. A somogyi konvent előtt Ellyevölgyi Foris Albert a Somogy megyei Cherallya (?) possessióbeli egész részirtokát tíz forintért elzálogosította Ellyevölgyi János mester nádori ítélőmesternek. E birtokot korábban neki és apjának, Andrásnak, Ellyevölgyi Foris János özvegye, Margit és fia, Miklós, ugyancsak tíz forintért zálogosította el.

²³ DL 67874.

²⁴ 1481. december 28.: DL 18587.

²⁵ 1484. március 31.: DL 38110.

²⁶ DL 45996.

²⁷ 1507. május 7.: DL 46795.

²⁸ DL 46809.

²⁹ 1509. október 12.: DL 48704.; 1510. május 15.: DL 46939. Kiadta: Magyar-Zsidó oklevéltár. V. k. I. rész. 1096–1700. (Szerk. és kiadták: Grünwald Fülöp és Scheiber Sándor). (Monumenta Hungariae Judaica) Bp., 1959. No. 252. Somogyban: (totalibus possessionibus) Chakan, az ott lévő nemesi kúriával, Kadarkuth, Kysazzond, Iklod, Saard, Pezze, Nyn, Byhnyne, Bathyn, Polcza et Kenyersythew, valamint (portionibus possessionibus) Chycal, Csaba, Zenthkyral, Myhald, Jwtha, Raad, Boklaar et Warda, azután Pothol, Thytews et Kewlder prediumokat. Tolnában pedig Keczeren és Paaron lévő részirtokait.

³⁰ A somogyi konvent elé, Perényi Imre nádor 1511. március 24-i parancsára, a beiktatás tanúi: Ispán Péter, Egressy Gáspár, Hamar Lőrinc és Felsőszigeti (de Felsewczgyeth) László, vallották, hogy jelenlétükben a király és a budai káptalan embere Várdyak Babai Tamást Várda birtok fele részének és egy ottani nemesi kúria birtokába beiktatta, majd pár nappal később ugyancsak az ő jelenlétükben Babai ott tartózkodása ellen tiltakozott. 1511. április 15.: DL 67879.

³¹ Várdyak Tamás nevében kérték Perényi Imre nádort, gondoskodjék alkalmas jogorvoslatról. 1511. április 5.: DL 67880. (A somogyi konvent 1511. április 18-i átirásában). Komjáthy Miklós: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban. 13. közlemény. *Somogy megye múltjából*, (1985) (Levéltári Évkönyv, 13.) 80–81. No. 142. Vö. *Solymosi L.*: Nagybjom i. m. 1979. 53. A nádor döntéséről sajnos nem rendelkezünk forrásokkal.

³² Várdyak ekkor már feltételezhetően tagja volt a főpapi grémiumnak mint a Szent Zsigmond káptalan prépostja. Vö. *Laczlavik Gy.*: Szent Zsigmond i. m.

fele részébe beiktató oklevelét (*statutoriáját*), mert Gyulai Pál mester figyelmetlensége és járatlansága következtében nem a jog előírásainak megfelelően ment végbe az iktatás. A káptalan a figyelmetlenségéből adódó tévedést helyre kívánja igazítani,³³ Elképzelhető tehát, hogy új, Várday Tamás jogait megerősítő oklevél kiadásáról van szó. Ugyanakkor a somogyi konvent szerzetese, János pap a király parancsát Várday Tamásnak Somogyvárott lévő lakásán adta át és nem Várdán, ami akár arra is utalhat, hogy Várdát nem sikerült visszaszerelni a Korothnayaktól,³⁴ bár a falu másik fele biztosan a családban maradt. A családtagok pontos birtokmegosztása sem ismert. 1514-ben Várdán és Jután Várday Pálnak is volt birtokrésze.³⁵

Várday Pál testvérei

Várday Tamás

Várday Tamás a jogtudó hivatali emberek szokásos ranglétráját járta be. Nevével királyi emberként először 1506-ban találkozhatunk,³⁶ igaz Babay Tamás néven. Ugyanezen a néven szerepelt 1512-ben³⁷ mint nádori ember. Várday Tamás mester azután az 1510-es évek derekától a nádori iroda jegyzőjeként – Perényi Imre, Báthory István és Werbőczy István nádorok alatt – dolgozott. Ellyevölgyi János nádori ítélmester mellett nádori okleveleket szignált 1516-ban³⁸, de ugyanilyen minőségben bukkant fel a neve 1519. évi,³⁹ 1522. évi,⁴⁰ 1524. évi⁴¹ és 1525. január 12-i⁴² nádori okleveleken is. 1525-ben azután Drágffy János országbíró ítélmestere lett.⁴³ Az országbíró helyettese és ítélmestere, Várday Tamás mester

³³ A somogyi konvent 1511. július 12-i átírásában. *Komjáthy M.*: Ulászló i. m. (1985) 84. No. 149.

³⁴ 1511. július 12.: DL 67882. *Komjáthy M.*: Ulászló i. m. (1985) 84–85. No. 150.

³⁵ A budai káptalan jelentésében olvasható: *venerabilis dominus Paulus de Warda prepositus nove ecclesie Beatissime Virginis Marie ante castrum Budense fundate személyesen és sponte vallotta előttük, hogy elkerülhetetlen és sürgető szükségleteire (egregius) Erdődy Pétertől, visszafizetés reményében felvett 250 (ducentos et quinquaginta) aranyforintot, aminek visszafizetését 1514. június 24-ig (ad festum nativitatis Joh. Bapt.) ígérte. Ha nem fizetné vissza a mondott összeget, akkor Erdődy Péter Pál prépost Somogy vármegyében fekvő Várda és Jutá birtokokon fekvő egész birtokrészét (totalium portionum possessionarium) in titulo pignore birtokolhatja, addig, amíg Pál prépost a mondott 250 forintot teljesen vissza nem fizeti. 1514. május 11.: DL 106083. (272.)*

³⁶ 1506.12.08. II. Ulászló király a boszniai káptalanhoz. DL 37793.

³⁷ 1512. február 10. Buda. Perényi Imre nádor oklevele a somogyi konventnek. DL 101535.

³⁸ DL 73139., DL 89071.

³⁹ DL 14525., DL 68171., DL 73224., DL 101821. *stili nostri palatinalis notarius*

⁴⁰ DL 91063.

⁴¹ DL 66052.: *Correcta per Warday Vö. Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 370. 103. j.

⁴² DL 24033.

⁴³ 1525. december 15.: DL 97950., 105545.; 1526: DL 24270., DL 65685., DL 98500., DL 105546–DL 105547.

Kraszna megye nagyfalusi közgyűlésén az 1525:V. törvény-cikk alapján bíraskodott.⁴⁴

Mohács után Várday Tamás nádori ítélmester lett. I. Ferdinánd 1528. május 8-i parancslevelén olvashatjuk: *Lecta et extradata per me magistrum magistrum Nicolaum Mylethyncz prothonotarium. Et coram me magistro Thoma Warday prothonotarium.*⁴⁵ 1531. szeptember 2-i levelében Thurzó Elek írta Ferdinánd királynak, hogy a stájer ügyekre biztosnak megfelelő lenne Lengyel János, Várday Tamás nádori ítélmester, harmadiknak Sibrik Oszvald kamarai tanácsos.⁴⁶ Ismert még Várday Tamás nádori ítélmester keltezetlen kérényé Thurzó Elekhez, amelyben országbíró közbenjárását kérte a királynál a Nyulak-szigeti apácákkal zajló hatalmaskodási per ügyében.⁴⁷

Várday Tamás karrierjének emelkedésében nagy szerepet játszott testvérének, Várday Pál esztergomi érseknek a támogatása. Tamás éveken keresztül volt volt bátyja esztergomi provizorja (1527–1530). Várday Tamás valószínűleg bátyjával együtt váltott pártot is. Bizonyítja ezt, hogy 1530-ban János király védelmébe vette feleségével és sógornőjével, inakodi Kálmán Margittal együtt, és Somogy vármegye ispánját, Báthory Györgyöt bízta meg, hogy megvédje birtokaikat a Bucsányiak zaklatásaitól.⁴⁸ 1532. január 1–5. között ott volt a kenesei gyűlésen, többek között Mérey Mihály társaságában⁴⁹ – melyik tábor tagjaként, azt nem tudom. 1534-ben már biztosan ismét Ferdinánd híve, amit a neki juttatott királyi adományok is igazolnak.

A királyi helytartó saját neve és pecsétje alatt adott ki bírósági okleveleket, nem használt külön pecsétet.⁵⁰ A személynök, a királyi személyes jelenlét bíróságának helytartója, a király bírói pecsétjének őre, az uralkodó nevében és pecsétje alatt adott ki oklevelet. Sok esetben vagy ő, vagy ítélmesterei aláírták okleveleiket.⁵¹ R. Kiss István szerint a személynök lehetőség szerint a helytartó mellett tartózkodott, sőt utazásaiban is követte. Thurzó helytartó mellett Révay Ferenc volt a személynök.⁵² Révay nádori helytartóvá történt kinevezé-

⁴⁴ 1525. december 15.–1526. január 9. DL 97950., DL 105547. *Bónis Gy.*: A jogtudó értelmiség i. m. 388. Várday Tamás Mohács előtti hivatali pályájára ld. még *Bónis Gy.*: A jogtudó értelmiség i. m. 370., 404. és 407.

⁴⁵ A sági prépost és Podmaniczky I. nyitrai püspök ellentéte borosjenői birtokrész tárgyában. A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára. Közzétette, családtörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: *Lukinich Imre*. I–IV. Bp., 1937–1942. (II. 1510–1537. III. 1538–1548.) II. 406. (No. 162.)

⁴⁶ *Erdélyi Gabriella*: Bethlenfalvi Thurzó Elek levelezése (Források a Habsburg–magyar kapcsolatok történetéhez) I. 1526–1532. Bp. 2005. (Lymbus kötetek 1.) 265–268. (No. 73.)

⁴⁷ *Erdélyi G.*: i. m. 2005. 13.

⁴⁸ Hazai Okmánytár II. (Kiadják: Nagy Imre–Páur Iván–Ráth Károly–Véghely Dezső). Győr, 1865. 442.

⁴⁹ Magyar országgyűlési emlékek. Monumenta comitalia regni Hungariae. 1526–1606. (Szerk. Fraknói Vilmos és Károlyi Árpád). Bp., 1874. (MHHA III/a sorozat) I. köt. 349.

⁵⁰ Ez legtöbbször rányomott gyűrűspecsét Jelenlegi tudásom szerint Várday csak esztergomi érsekként használt függőpecsétet. Ezeknek is sajnos csak a nyoma maradt ránk.

⁵¹ Mohács előtti párhuzamokra ld. *Bónis György*: A személynök és bírótársai a Jagellók korában. *Századok*, 103 (1969) 1. sz. 4–27. ill. *Bónis Gy.*: A jogtudó értelmiség i. m. 342–354.

⁵² Példa: „ut ubicunque locorum in arcibus suis dominus locumtenens conversabitur, ille ad latus suum commorans iudicium subditis Maiestatis

sével a személynöki állás megüresedett. A szakirodalomban Mérey Mihály személynökké választásáig (1544. szeptember 27.) azt olvashatjuk, hogy ez a pozíció üresedésben volt.⁵³

Várday Pál helytartó egyik első ítéletlevelének érdekessége, amit 1543. február 26-án a Pozsonyba menekült óbudai klarissza apácák és Pozsony városa között az ispotállya átalakított pozsonyi apácakolostorért folyó ügyében hozott, hogy az ügyet a helytartó öccse, Várday Tamás intézte személynökként, illetve ami pedig még érdekesebb a helytartó ítélmestere minőségében: *Lecta et praesentata et extradata de Sede per me magistrum Thomam Warday locumtenentem personalis praesentiae et protonotarium domini Locumtenentis*.⁵⁴ További adatok is megerősítik, hogy Révay után a helytartó öccse lett a személynök. 1543. május 25-én Prágában kelt oklevelében Ferdinánd király utasította Várday Pál helytartót, Révay Ferenc nádori helytartót és Várday Tamás ítélmestert és személynököt (*in praesentia egregii Thomae de Warda protonotarii ac personalis praesentiae nostrae in iudicariis Locumtenentis*), valamint a nagybírákat, hogy ne háborgassák Istvánffy Istvánt.⁵⁵ 1544. február 17-én Várday Pál helytartó Várday Tamás személynököt, mint az ország nagybíróját (*judex ordinarius*) említette.⁵⁶

Az okleveleken található kancelláriai jegyzetekből következtethetünk a személynöki ítélmesterekre. A szórványos adatokból az állapítható meg, hogy Várday Tamás személynöksége idején bodoni Pósa György és Chernel Ambrus voltak az ítélmesterek.⁵⁷ Érdekesség, hogy Báthory István nádornak, II. Lajos király helytartójának egy 1522. szeptember 1-jén kelt oklevelében már együtt szerepelnek, mint akik a nádor irodájából az oklevélben tárgyalt ügyben eljárhatnak.⁵⁸ Az oklevélben egyébként szerepel Várday Tamás aláírása is. A személynök és két ítélmestere közül legalább egy mindig Pozsonyban maradt. Amíg például Pósa 1544. február 1–2-án Pozsonyban dolgozott, addig Várday Szenyerben adott ki február 5-én oklevelet. A helytartó és a személynök irodája, a kisebb kancellária bizonyosan szorosan együttműködött, amit a családi kapcsolatok még tovább erősíthettek. Ezt mutatja, hogy Várday Tamás kezdetben személynöksége mellett

bátyja ítélmestere is volt. A személynöki ítélmesterek kéjjegyével később is találkozunk helytartói kiadmányokon.⁵⁹

A zalavári illetve kapornaki konventnek küldött 100 személynöki mandátum közül 77 Pozsonyban kelt. Alig van pár darab, amit máshonnan kelteztek. A legtöbbet, 14 darabot a Somogy megyei esztergomi káptalani birtokról, Szenyeréről keltezték, 3 darabot pedig Várdáról. Az egyik oklevélen *Lecta et correcta per Wday* jegyzetet olvashatunk, ami egyértelműsíti, hogy Várday Tamás személynök állította ki az oklevelet.⁶⁰ Várday Somogy megyében való tartózkodása össze függhet azzal, hogy birtokai döntően ebben a megyében fektettek, illetve azzal, hogy 1544-ben ő volt a megye *dicator*.⁶¹ Az 1543:IX. törvénycikk alapján megszavazott két forintos adó első felét 1544. január 25-ig, a másik felét pedig április 24-ig kellett behajtani. Egyszer még a felesége érdekében is utasította az uralkodó nevében a zalavári konventet, hogy folytatásnak vizsgálatot, és idézzék be az alperest a személyes jelenlet bírósága elé.⁶² A helytartó és fivére nem sokáig örülhettek a közös munkának. Tamás ugyanis 1544-ben, miután adószedői feladatokat látott el Somogy megyében, eltűnik szemünk elől. Az utolsó biztosan neki tulajdonítható oklevél 1544. augusztus 22-én kelt,⁶³ nevét nem említik többé a források. Halála körülményeiről sajnos semmit sem tudunk.

Várday Tamás inakódi (vagy bajoni) Kálmán János, Somogy vármegye és a somogyvári konvent középnemesi származású jegyzőjének lányát, Krisztinát vette feleségül.⁶⁴ Inakódi Kálmán János Somogy megyei „értelmiségi”, jogtudo ember lehetett, pályája legalábbis ezt feltételezi. Mint jegyző⁶⁵ nem csak anyagi haszonra, hanem tekintélyre is szert tehetett. Ezt mutatja, hogy Korotnai István, gordovai Fáncsi János és tóti Lengyel László társaságában Somogy megye követeként részt vett az 1505. évi rákosi országgyűlésen.⁶⁶ Sógora, Kálmán Lőrinc valószínűleg a Várday testvérekkel való rokonságának köszönhette kancelláriai jegyzői állását.⁶⁷

Krisztinától Várday Tamásnak négy fia született. Kettő közülük korán meghalt.⁶⁸ Másik két fia Zsigmond 1520. október 18-án, János pedig 1522. május 7-én született. Róluk igazából csak a Várday Pál halála után van adatunk.

Tamás felesége révén szerezte meg a Tolna megyei Kecél és Tótfalufölde birtokokat 1514–1515-ben.⁶⁹ 1519-ben felesége

Vetrae celebret” *R[ugonfalvi] Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve.* Bp. 1908. CXVIII–CXIX.

⁵³ *Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai.* [Bp.], 1988. 107.

⁵⁴ DL 36478. Kiadása: Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. (Szerk. Bunyitay [Vince] –Karácsonyi J[ános] –Kollányi F[erenc] –Lukcsics J.) Bp., 1902–1912. (Továbbiakban: ETE) IV. 210–218. (No. 176.)

⁵⁵ ÖSTA (Österreichisches Staatsarchiv), HHStA (Haus-Hof- und Staatsarchiv), UA AA (Ungarische Akten, Allgemeine Akten) (Továbbiakban: UA AA) Fasc. 51. Konv. B. fol. 112. (MNL OL, Mikrofilmtár W 648)

⁵⁶ Ld. Nagyszombatnak írt levelét: Štátny archív v Bratislave pobočka Trnava (Pozsonyi Állami Levéltár, Nagyszombati Fiókleveletár) Nagyszombat város levéltára, Palatinalia 2/No. 25. A levélben Várday utasította a várost, hogy Magdolna asszonyt, az alperest, küldjék Pozsonyba, hogy Várday Tamás meghallgathassa és dönthessen az ügyben.

⁵⁷ *Laczlavik Gy.*: Várday helytartó i. m. 28–33.

⁵⁸ „Magister Thomas de Warda, Ambrosius de Chernehaza, Georgius Posa de Kysbodon” DL 91063.

⁵⁹ Így *Lecta per Posa* jegyzetet olvashatunk Várday 1544. február 1-i mandátumán. *Bilkei Irén: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái, 1542–1544.* Zalaegerszeg, 2002. (Zalai gyűjtemény 54.) No. 303.

⁶⁰ 1543. április 7. Szenyer. A regesztában *Wsay* olvasat szerepel, ami szerintem téves. *Bilkei I.*: i. m. No. 246.

⁶¹ *Solymosi László: A hódoltság néhány somogyi település történetében. Somogy megye múltjából, (1977) (Levéltári Évkönyv 8.) 25.*

⁶² 1544. február 5., Szenyer. *Bilkei I.*: i. m. No. 305.

⁶³ *Bilke I.*: i. m. No. 332.

⁶⁴ 1514-nél nem hamarabb, ugyanis egy 1514. május 12. előtt kelt oklevélben (DL 82397.) Krisztina Várday Tamás jegyeseként szerepel.

⁶⁵ DL 47266.

⁶⁶ DL 39335.; *Solymosi L.*: Nagybjom i. m. 23–26. és 60–62. jegyzet, 1509: mester, *arbiter* (DL 101881.), *Solymosi L.*: Nagybjom i. m. 409.

⁶⁷ *Solymosi L.*: Nagybjom i. m. 26.

⁶⁸ Péter I. (1518–1522) és Péter II. (szül. 1524-ben Kálmán napján). *Nagy I.*: i. m. XII. k. 54. Azt, hogy Nagy Iván milyen forrást használt, nem tudjuk.

⁶⁹ DL 82397., DL 82398., DL 82428.

anyjával, Katalin asszonnyal Nagybjajomban is közös ügyeik támadtak a Bucsányiak ellenében.⁷⁰ Várday Tamás és Katalin asszony Bucsányi Lászlót és Jánost, valamint Margit asszonyt, Bucsányi László feleségét Katalin asszony nagybjajomi jobbágya, Dankó János Bucsányi János általi megveretéséért és más általa, illetve hozzátartozói által elkövetett hatalmaskodások miatt a királyi kúriába idézte. A Bucsányiak pedig Várday Tamással, Katalin asszonnyal, valamint Öszpötei Mihállyal és Halyagosdi Benedekkel⁷¹ szemben indítottak pert a királyi kúriában. Perbe keveredtek egy út lezárása miatt is, ami Katalin asszony (nagybjajomi) nemesi kúriáján vezetett keresztül. Ezt az utat addig közösen használta Bucsányi László és János, valamint apjuk [Bucsányi Mihály] és Katalin asszony. Nézeteltéréseik támadtak egy Katalin asszony által kiírtott közös erdő miatt, nemkülönben Bucsányi László és János által Nagybjajomban a nyílt utcán épített kerítés miatt is. A feleknek fogott bírák előtt sikerült az alábbiakban megegyezniük: Elengedték mind a feleknek, mind a nem nemes familiárisoknak és jobbágyoknak megítélt eskü letételét, kivéve Bucsányi László és János jobbágyainak (név szerint felsorolva), akik ti. megtámadták Katalin asszony kocsiját. Egymást és egymás jobbágyait kölcsönösen nyugtatták a hatalmaskodások tekintetében. A különböző vizsgálatot elrendelő, perbehívó, tiltó, eskütételt elrendelő stb. oklevelet, kivéve a birtokjogi iratokat, érvénytelennek nyilvánították. Katalin asszony a lezárt út helyett újat csináltatott. A fogott bírák az elkészült utat jónak és megfelelőnek találták. Bucsányi László és János pedig, ha volt is joguk a nemesi kúrián átvezető úthoz, arról lemondtak, s megelégedtek a Katalin asszony által épített új úttal. Bucsányi László és János pedig hozzájárultak, hogy a közös használatú erdőt, melynek irtását Katalin asszony megkezdte, tovább irtassa.⁷² A Bucsányiakkal folytatott, több szálon is futó pereskedés⁷³ később sem nyugodott, és valamikor 1530 táján megegyéssel érhetett véget.⁷⁴

⁷⁰ Barócsi Ferenc Inakodi Kálmán János feleségének, Katalin asszonynak nagybátyja, Szapolyai István nádor 1496. június 12-i ítéletével elvesztette nagybjajomi birtokrészt (nyolc lakott és 16 üres jobbágytelek), aminek egyharmadát Osztopáni Zöld János (a felperes), a maradék bírói kétharmadot pedig Mekcei László, István és György (Szapolyai István nádor titkára) kapta zálogbirtokba. (DL 93799). Barócsi Ferenc nagybjajomi birtoka 1496–1519 volt zálogban. Ténylegesen Mekcei László rendelkezett vele, mert elvette Osztopáni Zöld János unokáját. Így rokonságban állt a Nagybjajomi család Dorottya-ágából származó Bucsányi testvérekkel, Lászlóval és Jánossal is, akiknek anyai nagyapja szintén Osztopáni Zöld János volt. *Solymosi L.: Nagybjajom i. m.*

⁷¹ Öszpötei Mihály és Halyagosdi Benedek környékbeli nemesek Kálmán Jánosné és Várday Tamás familiárisai közé tartozta *Solymosi L.: Nagybjajom i. m.* Vö. *Komjáthy M.: Ulászló i. m.* 1970. No. 21. Várday és Halyagosdi kapcsolatára DL 46968., 48343.

⁷² DL 82530. Várday Tamás a maga és anyósa Katalin asszony, inakodi Kalman János özvegye nevében egyfelől, másfelől nagybjajomi Bucsányi János és László a somogyi Szent Egyed monostor konventje előtt 1519. augusztus 1-jén tett bevallása alapján.

⁷³ Vö. DL 47314., DL 93799.

⁷⁴ *Solymosi L.: Nagybjajom i. m.* 23. (DL 93799.) Nagybjajomban 1534-ben feltűnően kevés, 46-ból mindössze 13 jobbágyporta volt a Bucsányiak kezén. A falu 46 jobbágy portájából Várday Tamás 19, Ipolthi János 14, Bucsányi János pedig 13 portát birtokolt, mindhárman a Frank-rokonsághoz tartoztak. *Solymosi L.: Nagybjajom i. m.* 23. (MNL OL E 158. 61. köt. fol. 468.)

A Várdayaknak nem csak a Bucsányiakkal, hanem más földesurakkal, például a Perneszeikkel,⁷⁵ de a pannonthalmi apáttal is támadtak nézeteltérései.⁷⁶ Várday Tamásnak a Somogy megyei Oszlár és Pusztakér puszták birtokáért a Margit szigeti apácákkal kellett évtizedes pert vívnia.⁷⁷

Várday Pál helytartó eddigi adataink szerint saját családjának sem járt ki sok birtokadományt. 1529/30-ban még átállásának egyik feltétele az volt, hogy családjának birtokokat szerezzen. 1529. március 20-án Várday Pál esztergomi érsek a Ferdinánd hűségéről elpártolt inakodi Kálmán Lőrinc birtokait (400 jobbágy) kérte testvére, Várday Simon részére,⁷⁸ amelyet valószínűleg nem kaptak meg. 1530-ban már 300 jobbágy adományozását kérte, amit Roggendorf főhadparancsnok 1530. október 28-án garantált.⁷⁹

Ezt megelőzően Várday Pál esztergomi érseknek és főkancellárnak, valamint testvéreinek (Tamás nádori ítélőmesternek és Simonnak) adományozta I. Ferdinánd király 1528. február 14-i oklevelében Nempti (ma Lenti, Zala megye) *castellum* felét, amely alsólendvai Bánffy János⁸⁰ hűtlensége miatt háramlott az uralkodóra. Bethlenfalvi Thurzó Elek országbíró 1528. július 16–19. között kelt okleveléből arra következtethetünk, hogy a fivéreket valószínűleg be is iktatták a mondott vár birtokába, vagy legalábbis megpróbálkoztak vele. Az esetleges ellentmondásról nem maradt fenn adat.⁸¹ I. Ferdinánd 1528. július 22-én Várday Tamás nádori ítélőmesternek és Péternek (Babay Péter?), Várday Pál esztergomi érsek testvéreinek és örökösöknek adományozta kusalyi Jakchy Mihály⁸² valamennyi birtokát – bárhol is fekdjenek, akit az ország karai és rendjei hűtlenség bűnében elítéltek, és aki nem jelent meg Szent Margit ünnepéig, hogy hűségéről biztosítsa a királyt.⁸³

1534. október 28-án, Bécsben a király megerősítette bethlenfalvi Thurzó Elek országbíró és helytartó Várday

⁷⁵ A Perneszeikkel legtöbbet Pál és Tamás testvére Simon hadakozott. Vö. DL 47497. (1523. március 23.); DL 47500. (1523. április 10.); DL 47500. (1523. április 22.); DL 47514. (1523. június 20.); DL 67895. (1524. október 3.); DL 67895. (1524. november 14. után).

⁷⁶ DL 67890.: 1519. december 19. Várday Tamás jobbágyát Was Gergelyt, amikor Várdáról szőlőhegyébe, a Kara birtokon fekvő Cherheg-be igyekezett, a pannonthalmi apát név szerint felsorolt jobbágyai megtámadták, összeverték, pincéjét feltörték, és a szőlőhegybeli, más jobbágyok pincéjébe is betörték, az ott talált borokat megitták stb. Egy más alkalommal a Meren-n lakó Perneszi János, a Kaposfőn lakó Gerecki Gáspár és Sandrinus stb. jobbágyai a Várday jutai birtokán lakó Dekan Benedek nevű jobbágyának kertjére törtek, és ott hatalmaskodtak.

⁷⁷ Vö. DL 24338., DL 24033.

⁷⁸ UA AA Fasc. 10. Konv. C. fol. 55. Vö. 1529. április 16. Ferdinánd levele Várdaynak, amiben azt írta, hogy utána kell néznie, hátha már másnak adományozta Kálmán Lőrinc birtokait. UA AA Fasc. 11. Konv. A. fol. 78.

⁷⁹ UA AA Fasc. 16. Konv. A. Okt. fol. 32.

⁸⁰ Mohács után Szapolyai János töretlen híve. Az 1530. évi (János párti) országyűlés Báthory István halála után nádorrá választotta, és ezt a tisztséget haláláig (1534) betöltötte.

⁸¹ MNL OL A 57 (Királyi könyvek) I. k. 108. No. 192.

⁸² 1509-ben kusalyi Jakchy András minden birtokát Ellyevölgyi János nádori ítélőmesternek adományozták. 1524-ben pedig Jakchy Mihály jószágainak egy részét Drágffy Jánosnak, más része Bekényi Bernát személynek adományozták. *Szirmai Szirmay Antal: Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. II. rész. Buda, 1810. 274.*

⁸³ MNL OL A 57 I. k. 129.

Tamás nádori ítélőmesternek és feleségének, Krisztina aszszonynak a Somogy megyei Kisbajom possessióról tett adományát, amely a néhai soklói Kakas János és fia, Pál halála és magszakadása következtében szállt vissza a koronára.⁸⁴ Kisbajomot még 1549-ben is bírták a Várdayak. 1534. november 9-én, szintén Bécsben az uralkodó új adományt adott Várday Tamásnak és feleségének, illetve az inakodi Kálmán család több tagjának a Somogy megyei Inakod, Somogyvisonta, Rinyabesnyő, Tapas és Jákó birtokokra.⁸⁵ Várday Tamás 1535-ben újabb adományt kapott a királytól, mégpedig Dombói Dávid, Józsa és Imre minden – úgy Somogy, mint más vármegyében fekvő – birtokára, amelyek halál és magszakadás következtében szálltak vissza a koronára.⁸⁶

Várday Simon

Várday Pál második testvére, Simon Léperdy Mihály⁸⁷ és Vidffy Ilona⁸⁸ lányát, Zsófiát vette feleségül, akitől 4 fia született, de 3 korán meghalt. Négy lánya is volt, név szerint Anna, Ilona, Zsófia és Potenciana. 1536-ban már valószínűleg nem élt.⁸⁹

Várday Simon négy lánya közül Anna Eszéky Orbán felesége lett, két korán meghalt fia és két lánya, Zsuzsanna és Sára volt. 1545. szeptember 5-i levelében Várday Pál esztergomi érsek Nádasdy Tamás országbíró, dunántúli főkapitánytól kérte, hogy ha visszatér Prágából Bécsbe, parancsolja meg, hogy Eszéky Orbán nevű rokonának (*affinus noster*) Nagy Antal adja vissza a jogtalanul bitorolt ruhákat és egyéb dolgokat. Parancsolja meg, hogy Zalavár környékén adjanak Eszéky Orbánnak 100 köpce gabonát. Magyar Bálint nagy károkat okozott testvérei birtokain, akik most vele vannak. Kérte Nádasdyt, védje meg övéit.⁹⁰

Várday Ilona első férje motheyedi Illésy Ferenc volt, akitől három fia, Farkas, Pál és Ferenc, valamint egy lánya, Anna született. Illésy az Illésházy család tagja volt, s Nagy Iván úgy tudta, hogy gyermekei első feleségétől Csorba Pál lányától, Ilonától születtek. Testvére, Tamás Pozsony megye alispánja volt.⁹¹ Várday Ilona valószínűleg másodszor is férjhez ment. Második házasságából született fiai Baranyai Pál és Miklós voltak.

Várday Zsófia Karchy (vagy Kary) Mihályhoz ment feleségül, és három lányuk született.

Várday Potenciánának és férjének, Ráday Máténak⁹² nem születtek utódai, legalábbis 1552-ig, amikor a genealógia keletkezett.⁹³ Potenciána nem sokkal 1552 előtt mehetett férjhez, ugyanis egy 1550. május 12-én kelt királyi határozatban még lányként szerepel. E határozatban I. Ferdinánd elrendelte, hogy *nobilis puella Potenciana de Warda, soror reverendissimi Pauli de Warda alias archiepiscopi Strigoniensis* kérésére pénzbeli járandóságát – Muthnoky Mihály esztergomi *provisor* elfoglaltsága miatt – az esztergomi érsek által meghagyottak szerint, ezentúl a Magyar Kamara fizesse.⁹⁴ I. Ferdinánd király 1549. október 24-én kelt, a Magyar Kamarának szóló parancsleveléből azt is megtudhatjuk, hogy Potenciána mellett Várday egy másik unokahúgának két lánya is az érsek pozsonyi udvarában élt, akiket az érsek életében támogatott.⁹⁵

Babay Péter

Érdekes pályát futott be Várday Pál harmadik fivére, Péter, aki 1529-ben esztergomi várnagy is volt, és aki nem váltogatta testvéreivel a taborokat. Feltehetően, Várday Pál apjának, Babay Briccusnak, nem Várday Potenciánától származó gyermeke volt.⁹⁶ 1531-ben talán az ő neve szerepelt János király familiárisainak lajstromán, az *armigeri* között.⁹⁷ 1532. július 22-én Budáról írt levelet Majláth Istvánnak mint a királyi felség apródja (*aulicus regiae maiestatis*). „Törökjeim már napról napra közelednek, és meg fogja mutatni ezeknek a hitszegő, gögös és dicsekvő németeknek, hogy ő az Isten, és összetöri fegyvereiket Dávid jövendölése szerint stb. Mert mi leszünk Magyarország örökösei, és nem lesz többé sem gyász, sem siránkozás. Uraságtoknak azt az újságot jelezhetem, hogy a spanyolok a visegrádi vízivárból önként kijöttek, vagy ahogy mi mondjuk, elmenekültek, és már a mienk. Ugyanilyen reményem van Esztergommal kapcsolatban is. Nagyságos uraságtoknak is sok évig tartó egészséget kívánok.”⁹⁸

⁸⁴ MNL OL A 57 I. k. 231.

⁸⁵ MNL OL A 57 I. k. 232.

⁸⁶ 1535. november 5., Bécs. MNL OL A 57 I. k. 301.

⁸⁷ Léperdy Mihály birtokai Tolna vármegyében, melyek mind a leányágot illetik: Leperd, „mogiorod”, Ó és Újbán (*oban es hwyban*), *gerenas*, „*sarwaro pel kezy*” „*ez bar*” „*de az bar somog warmegebe wagon*” Ezeknek a birtokoknak a fele Várday Simontól maradtak hátra, ezen kívül Somogy vármegyében Várda (*warda*), Juta (*ywta*), Atád (*attad*) és Kér (*ker*) fele. MNL OL P 707 fasc. 31 et E no. 6.

⁸⁸ Ilona mohorai Vidffy Ambrus lánya volt, aki 1486-ban Nógrád vármegye alispánja. 1504-ben a Dunába fulladt. *Bónis Gy.: A jogtudó értelmiség* i. m. 345, 347–348., *Nagy I.: i. m.* XII. k. 180.

⁸⁹ MNL OL *Csánki D.:* i. m. II. k. 655.

⁹⁰ E 185 Várday Pál Nádasdy Tamásnak No. 18.

⁹¹ *Nagy I.:* i. m. V. k. 225.

⁹² Nagy Iván egy Ráday Mátéról tud, aki – mint írja – Várday primásnak rokona volt. II. Lajos király alatt dévényi várnagy. Ferdinánd alatt Babócsát védelmezte a törökök ellen. Ráday Máté deáknak is hívták, és alorzágbíró is volt. 1552. április 4-én I. Ferdinánd királytól címerbővítést nyert. *Nagy I.:* i. m. IX. 549. Azonosságuk még további kutatás tárgya.; MNL OL P 707. Fasc. 31. et E no. 8. Kiadta: *Érszegi: Nyelvtörténeti adatok* i. m. 247.

⁹³ MNL OL P 707. Fasc. 31. et E No. 9.

⁹⁴ „*Intellegimus neptem unam virginem ac duas filiolas ex sorore reverendissimi quondam domini Strigoniensis susceptas in ista civitate nostra Poseniense existere*”. MNL OL X 8912 Mikrofilmtár (Magyar Kamarai Levéltár. *Benignae Resolutiones*) 15722. sz. tekercs 13. cím, p. 36. Eredeti jelzete: MNL OL E 21 1550. május 22. II. k. 205. Kiadása: ETE V. k. 352–353. (No. 318.)

⁹⁵ A király utasította a kamarát, hogy a lányok méltó ellátásáról gondoskodjon. ETE V. k. 233. (No. 214.) Eredetije: MNL OL E 21 II. 147.

⁹⁶ 1505. július 7-én (DL 67874.) a somogyi Szent Egyed monostor konventje előtt történt megállapodás kapcsán maga Babai Bereck sorolja fel családtagjainak, egészen pontosan Várday Miklós fia Péter leányától, Potenciánától való fainak, Pálnak, Tamásnak és Simonnak a nevét. Péter nem szerepelt köztük.

⁹⁷ *Simon Zsolt: Szapolyai János familiárisainak egy lajstroma 1531-ből. Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről.* Miskolc, 2004. (Sudia Miskolcinsula 5.) 231–243. a 240. oldalán.

⁹⁸ MNL OL E 185: Babay Péter Majláth Istvánnak. Uo. ld. Nádasdynak írt 5 db levelét 1532–1550.

Ez a Babay Péter Várday Pál esztergomi érseknek volt a testvéröccse.⁹⁹ Szokatlanul kis termete miatt a latin nyelvű irások csak *parvus*-nak (kicsinynek) hívják őt. Talán innét ragadt rá a Baba vagy a Babay név is. Ifjúkorában került Szapolyai János király udvarába, s mint *aulicus regiae majestatis* szolgált ott. Verancsics Antal szerint rendkívül művelt és sok nyelvet tudó ifjú volt. „Tüzes magyar lévén, levelei áradoznak a hazaszeretettől.” – emlékezett meg róla Takáts Sándor Czeczey Lénárd kassai kapitányról írott művében.¹⁰⁰ 1532-ben Nádasdy Tamásnak írt levelében Brodarics István szerémi püspököt idézi: „jobb az ország egy részét elveszteni, mint az egészséget!”¹⁰¹

1534-ben, amikor Nádasdy Tamás Ferdinánd királyhoz pártolt, szemrehányásokkal halmozta el őt. „Nem tudom – írja –, vajon a dicsőség, a hír avagy a hazánk szeretete vitt-e téged erre a háládatlanságra atyád, anyád és fejedelmed iránt. Kérlek, ismerd meg magadat. Szeretném, ha mindig az maradnál, akinek régen ismertelek. Átkozott az az ember, aki bízika a Ferdinánd-féle hazugságokban, melyeknek száma nincsen. A nagy hazugságok jobbára a nagy emberektől erednek.”¹⁰²

János király halála után Izabella királyné párthíve lett. 1541-ben Babay Kis Péter is elkísérte mintegy negyvenedmagával a kis János Zsigmondot Szülejmán szultán udvarába.¹⁰³ Babay Péter követte a királynét Erdélybe, aki Brassóba küldte bizonyos ügyekben. Brassóba 1541. október 7-ikén ért „Petrus Kys seu Babay in legatione”, de már másnap tovább ment Nagyszébenbe a téli bevásárlásokért, és a sok bunda, rókamálás ujjas, nyestgallér és posztó éppen idejére megérkezett a karácsonyi ünnepek előtt.¹⁰⁴ Kassán mikor kezdett el dolgozni, azt nem tudni. Nádasdy Tamáshoz írt levelei nyomán tudjuk, hogy Bécsben is többször megfordult (1538, 1550). A özsonyi káptalan előtt Várday Péter panaszt emelt (1550. április 6. Pozsony) Bebek Ferenc ellen. Testvéréje (*frater suus carnalis*), Várday Pál esztergomi érsek ugyanis 1549-ben neki adta Torna megye tizedeit. Ő ezeket haszonbérbe adta Bebek Ferencnek 400 forintért. Ebből 200 forintot meg is kapott, de a másik részt, jöllehet csak 150 forintot kért, nem kapta meg, szervitora üres kézzel tért haza. Ezért az egyezséget felbontja, és kijelenti, hogy a maradék 200

forintot magának szedeti be.¹⁰⁵ Az érsek halála után kapott is pénzt tőle, mint az Nádasdynak 1550-ben írt leveléből kiderül.

Amikor Izabella királyné Kassa átadásáról tárgyalt Werner Györggyel, Babay akkor is mellette volt.¹⁰⁶ Werner jelentéséből kiderül, hogy Czeczey Lénárd Babayt is rávette, hogy Kassán saját pénzén házat vegyen: „Er soll das haus, das er besitzt, von den rechten erben erkauft haben; wer beser dass er weit von dannen were!”¹⁰⁷ 1551. október 12-i jelentésében Werner Babayt az elhunyt esztergomi érsek testvérének nevezte, akit csak tavaly tüntetett ki a királyné érdemeiért birtokokkal.¹⁰⁸ Kassa átadásakor Izabella királyné közbenjárt, hogy Czeczey és Babay kegyelmet kapjanak. Erre szükség is volt, mert Werner és Rakovszky királyi biztosok mindent elkövettek, hogy ne nyerjenek bocsánatot.¹⁰⁹ Babayról Werner azt írta, hogy Izabella királynénak gonosz tanácsadója volt, és most is az. A legjobb lenne tehát minél távolabb tudni Kassától.¹¹⁰

Babay Péter emigrációjába, Lengyelországba is követte a királynét, aki hazatérő útjában egy napra benézett a közeli kamenzi zárdába, honnan Neisse érintésével jutott haza. Nagypénteken (április 15-ikén) már Oppelnben volt Piotrkówban, ahová a lengyel király ment elébe udvarával. Izabella a lengyel királlyal együtt május elsején indult tovább. Babay Péter innen már nem követte úrnőjét, ugyanis megbetegedett, és lengyel felesége szüleinél keresett enyhülést, de két hét múlva, 1552. május 12-én meghalt, s a piotrkóvi székesegyházban temették el.¹¹¹

Babay Kis Péter epitaphiumát a piotrkóvi székesegyházból még a 17. században megvolt síremlékről közölte 1655-ben Starowolski Simon *Monumenta Sarmatorum* c. műve 605. lapján: „Strenuus ac generosus D. Petrus Babay Ungarus, Eques auratus, Consiliarius Serenissimae reginae Hungariae Isabellae etc. homo singulis prudentiae et ingenii, magnae itidem virtutis inconcusque animi, ut qui omnibus relictis, casibus fortunae sese exponens, per terras alienas, filium haeredem et Isabellam relictam serenissimi olim Joannis regis Hungariae secutus placida hic demum pace quiescit. Anno domini M.D.L.II. XII. Maij. Anna Gaiowska marito suo longe amantissimo lugens posuit.”¹¹²

A család Várday Pál halála után

Várday Tamás, az esztergomi érsek unokaöccse

Az 1540-es évek közepétől – testvére halála után – Várday érsek minden reménye, másik testvére, Simon negyedik, életben maradt fia, Várday Tamás felé fordult, akit kezdetben

⁹⁹ Takáts Sándor: Czeczey Lénárd kapitány. In: Régi magyar kapitányok és generálisok. 2. bőv. kiadás. [Bp.], [1928.] 19–56.; 1549. május 31-én maga Várday Pál írta Nádasdy Tamásnak, hogy testvére Várday Péter visszatérőben van Nádasdyhoz, minden egyebet tőle megtud. MNL OL E 185 Várday Pál Nádasdy Tamásnak No. 32.

¹⁰⁰ Takáts S.: i. m. 25. ill. Uo. 25. és Uo. 22. 6. jegyzetben latinul: „Ostendet deus his perfidias, superbiis et gloriosis Teutonicis, quod ipse deus est et concutiet arma eorum secundum profetiam. Nos autem erimus haeredes regni Hungariae et non erit amplius nunquam luctus neque clamor!”

¹⁰¹ Uo. 25. 8. jegyzet. MNL OL E 185 Babay Péter Nádasdy Tamásnak No. 2. „Gloriane an fama vel divicie vel amor patriae te in hanc ingratinem erga patrem et matrem et principem tuum ducunt ignoro. Ego tamen rogo cognosce te ipsum. Velim te semper eundem esse qualem cognoveram, sed maximam mutationem video.”

¹⁰² Uo. 25. MNL OL E 185 Babay Péter Nádasdy Tamásnak No. 3.

¹⁰³ Veress Endre: Izabella királyné. 1519–1559. Bp., 1901. (Magyar Történeti Életrajzok). 182.

¹⁰⁴ Veress E.: Izabella i. m. 211.

¹⁰⁵ ETE V. k. 317–318. (No. 291.)

¹⁰⁶ Veress E.: Izabella i. m. 338–339.

¹⁰⁷ Takáts S.: i. m. 29.

¹⁰⁸ Izabella adománylevele Gyulafehérvárról 1550. december 5. VERESS E., Izabella i. m. 337.

¹⁰⁹ Takáts S.: i. m. 48.

¹¹⁰ Takáts S.: i. m. 49.

¹¹¹ Veress E.: Izabella i. m. 348–350.

¹¹² Veress E.: Izabella i. m. 350.

(1539–1543) a Bécsi Egyetemen taníttatott.¹¹³ Igyekezett ehhez minél több anyagi forrást összegyűjteni. 1545. április 24-én Pozsonyban kelt levelében Várday Tamásnak adományozta a Hieronymus Adornus¹¹⁴ halálával megüresedett egri kisprépostságot,¹¹⁵ feltehetően tanulmányait támogatandó. Tamás Bécsből Padovába ment továbbtanulni.¹¹⁶ Itt tanult 1546. augusztus 1-jétől vagy 1546 júliusától 1549 végéig Révay Ferenc nádori helytartó fiaival (Mihály, János és Lőrinc), akik 1546 tavaszától voltak Padovában (tanítóik: Paulinus Péter és Gyalui Torda Zsigmond), szintén Várday Pál esztergomi érsek és helytartó támogatásával.¹¹⁷ Várday érsek 1549. szeptember 3-án írt levelében arra kérte Oláh Miklós egri püspököt és kancellárt, hogy az egri kisprépostságot hagyja meg Bentivolo Marco Antoniónál, akinek tavaly királyi hatalmánál fogva adományozta. Ne tegyen kifogást az ellen, hogy a turóci prépostságot unokaöccsének, Várday Tamásnak adományozta. A prépostságot 3500 forintért váltotta meg Révay Ferenc től, amiből 500–500 forintot fizetett ki a király, illetve Várday. A maradék 2500 forintot Muthnoky Mihálytól, az esztergomi érsekség provizorától kapta kölcsön, aki amíg a 2500 forintot nem kapja meg, a prépostságot a kezében tarthatja. A király szándéka szerint a templom és a kolostor helyreállítására, valamint a hitélet újraindítására Várday már sokat költött. Unokaöccse taníttatására (már 3 éve) szintén sok pénzt fordított. Oláhnak megígérte, hogy a püspöknek és övéinek – annak kívánsága szerint – jövedelmező papi állásokat fog adományozni.¹¹⁸

Nagybátyja, Várday Pál halála után Tamás anyagi helyzete megromlott, s Velencén át haza indult. Velencéből könyörgött 1549. december 9-én Révay Ferencnek, hogy küldjön segítséget, mert kólikában fekszik, és annyira megszorult, hogy még orvosait sem tudja kifizetni. Pár héttel később 1550. január 2-án ismételtelen pénzért könyörgött, mert anélkül sehozá sem mozdulhat.¹¹⁹

Várday Pál munkatársai, a kormánytanács tagja, feltehetően az érsek személye iránti kegyeletből a következőket írták 1550. augusztus 7-én Ferdinánd királynak. A Turóci prépostságot – néhány évvel halála előtt – Várday Pál Muthnoky Mihály provizor pénzén Révay Ferenc nádori helytartótól megvette, és Majtényi Uriel prépost halála után¹²⁰ unokaöccse,

Várday Tamás számára a királytól kieszközölte. Várday Tamás, aki Várday Pál esztergomi érsek, helytartó költségén néhány évig Páduában tanult, nagybátyja halála következtében kénytelen volt tanulmányait félbeszakítani és hazatérni. Jelenleg minden segély nélkül nyomorban él, így a prépostságot Muthnoky Mihály kezéből nem tudja kiváltani – írták. A kormánytanács kérte az uralkodót, hogy vegye figyelembe a néhai királyi helytartó hosszan tartó és hűséges szolgálatait, Várday Tamás és testvérei szegénységét, valamint azt, hogy az egyházi hivatalokat ki kellene váltani a laikusok kezéből. Kérték tehát a királyt, hogy váltassa ki a prépostságot Muthnoky kezéből, az érsekség valamelyik tizedét erre a célra Muthnokynak kiutalva, hogy ebből szedje be a hiányzó összeget, hogy a prépostság ismét egyházi célokat szolgálhasson.¹²¹

Várday Tamás azonban nem sokáig tartotta meg a prépostságot. 1551. június 24-én a pozsonyi káptalan előtt Illyés Ferenc (*egregius Franciscus Illyes de Theyed*) vallotta, hogy a Turóci prépostság kiváltására 2800 forintot illésházi Illés Tamástól 3 éves visszafizetési kötelezettséggel felvett. Ha nem tudná visszafizetni, a turóci prépostság haszonélvezete Znió várával és minden tartozékával együtt, ugyanazon feltételek és záradékok alatt, melyekkel Illyés Ferenc a királytól kapta, Illyés Tamást vagy örökösait illetik zálogjogon, amíg a teljes összeget (2800 forintot) meg nem kapják.¹²² 1551. július 20-án Ferdinánd tájékoztatta a Magyar Kamarát, hogy pár nappal ezelőtt megparancsolta, hogy a turóci prépostság minden tartozékával és Znió várával együtt adassék át Muthnoky Mihály esztergomi provizor kezéből Illyés Ferenc kezébe – akinek Várday Tamás turóci prépost a nővére (*soror*) a felesége¹²³ – a király által megszabott egyezség és feltételek mellett. Tudomására jutott, hogy Illyés Ferenc a kiváltás összegét (2800 forintot) testvérétől, Illyés Tamástól kölcsönkérte, azzal a feltétellel, hogy ha az összeget 3 év elteltével sem fizeti vissza, akkor a prépostságot és várat Illyés Tamás zálogképpen fogja bírni. Mivel a király szerezte volna a várat és prépostságot továbbra is hűségén megtartani, megparancsolta a kamarának, hogy július 25-re, amikor is az egyezség szerint a két félnek az átadást le kellett bonyolítania, küldjön ki egy királyi embert, aki az ő nevében a prépostságot átveszi Muthnoky Mihálytól és átadja Illyési Ferencnek, akinek meg kell esküdnie, hogy mind a várat, mind a prépostságot a király hűségén megtartja. Várday Tamás prépostnak pedig az átadás napjától számított 15 napon belül fel kell vennie prépostsága rendjének [premontrei] szerzetesi ruháját és el kell kezdenie egyházi hivatását. Különben vissza kell adni a várat és a prépostságot Muthnoky Mihálynak. A 3 év elteltével Illyés Ferenc csak akkor adhatja át ezeket testvéreinek, ha Illyés Tamás is – Illyés Ferencsel együtt – esküt tesz a királyi ember előtt.¹²⁴ Várday Tamás későbbi sorsáról nem tudunk, vele kihalt a család fiágon.

¹¹³ „Thomas Ungarus a Warda, scolasticus, 12 den.” *Schrauf Károly*: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453–1630. Bp., 1902. (Magyarországi tanulók külföldön IV.) 198.

¹¹⁴ Hieronymus Adornus (Girolamteo Adorno), I. Ferdinánd király követe volt Konstantinápolyban, ahol 1545. március 15-én meghalt. A prépostság ezért volt üres. (Kerekes Dóra szíves közlése)

¹¹⁵ ETE IV. k. (No. 380.)

¹¹⁶ 1545 telén még Bécsben van. Várday Tamás 1545. december 10-én 4 forintot vett kölcsön Bécsben Wolfgang Kremertől. ETE V. k. 484–490. (No. 464–465.)

¹¹⁷ Vö. kormánytanács levelét: 1550. augusztus 7. *R. Kiss I.*: i. m. 279.

¹¹⁸ *R. Kiss I.*: i. m. No. 124. A turóci konvent megszerzésére ld. MNL OL A 57 II. 70–73. (No. 86.) Vö. ETE IV. k. 387–388. (No. 344.)

¹¹⁹ *Veress András*: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. 1264–1864. Bp., 1915. (Magyar történelmi források I.) 33–45.

¹²⁰ Majtényi Uriel lévai parancsnok is volt, és 1551. január 22-én még élt, amikor is az esztergomi káptalan írt Thurzó Ferenc nyitrai püspöknek, hogy a Majtényit a káptalantól bérelt tizedekben ne háborgassa. („in decimis possessionum Thwre utriusque, Looth et Bessenyew, [quae] ad

archiepiscopatum Strigoniensem et consequenter cameram regie maiestatis pertinerent”) ETE V. k. 481–482. (No. 458.)

¹²¹ *R. Kiss I.*: i. m. p. 279. Vö. *R. Kiss I.*: i. m. 304–305.

¹²² ETE V. k. 544–545. (No. 520.)

¹²³ Ld. 91. lábjegyzet!

¹²⁴ ETE V. k. 560–562. (No. 536.) Forrása: MNL OL E 21. 1551. július 20. Melléklete 1 ív papíron, Werner György sárosi várnagy kézírása, a szö-

Egyéb leszármazottak

A Várday család birtokállományát tekintve a Somogy megyei nemesség középrétegébe tartozhatott. 1534-ben Várday Tamás, Pál érsek testvére Nagybjajom környékének legjelentősebb birtokosa volt. Nagybjajomban kilenc ép, három puszta, hét felégetett portát, míg Balogdon, Felsősegesd környékén hét ép, öt szegény és hét puszta (összesen 19) portát mondhatott magáénak.¹²⁵ Egy 1536. évi adólajstrom szerint Várday Tamás Ecsenyben, Kisbjajomban, Magyarlukafán, Nagybjajomban, Rinyabesenyőn, valamint ennek határában Nagyszálláspusztán (Inakod), Jákón, Somogyjádán (Alsó-Jád), Somogyvisontán birtokolt,¹²⁶ Juta és Várda pedig Várday Tamás és Várday Simon özvegyének tulajdonában volt.¹²⁷

Az 1549. évi adóösszeírás alapján Várday Zsigmond, Várday Tamás fia 45 porta után adózott, 83 adókedvezményezett, szegény jobbágya volt, 25 vagy több puszta jobbágytelke, 11 telket pedig újonnan telepített. Telkei voltak Batéban, Holládtikoson, Inakodon, Jákón, Jután, Kisbjajomban, Kiseddén, Mikófalván, Nagybjajomban, Szenyéren, Szobon, Tapsonyban és határában, Terebezden és Merkén, Várdán és Visontán, 1550-ben pedig Böhönyén és Rinyabesenyőn is.¹²⁸ Somogyban a 16. század közepén csak Báthory Andrásnak és Allya Mátyás családjának volt 1000-nél több portája. Az összes somogyi birtokos száma ebben az időben 108, akik közül csak 55 volt birtokos már Mohács előtt is. Ezek közé tartozott a Várday család is.¹²⁹ Várdaynak ezen kívül nem sok birtokot sikerült kijárnia. 1545. december 6-án az uralkodó Várday Pál közbenjárására motheyedi Illyés Ferencnek adományozta Felsőborsát (Pozsony megye), a néhai Gyergffy János és Lwkach Bertalan birtokát.¹³⁰

A szenyéri uradalom ügyeit a Várday család intézte egészen 1550. április 30-ig, amikor is a káptalan visszaveszi

Várday Zsigmondtól a birtok kezelését.¹³¹ Várday Zsigmond kapitány többször vendégeskedett a várban. Ilyen alkalmakkor főleg marhahús, tyúkhús, ritkábban hal került az asztalra bor kíséretében.¹³² A Várday család befolyása Szenyérrre a későbbiekben is megmaradt. Pécsi Mihály esztergomi kanonok, megbízott szenyéri várkapitány 1551. február 3-i levelében olyan értesüléseiről számol be, hogy a káptalan Várday Zsigmondnak éves bérbe adta Szenyért. Ekkor Várday Zsigmond a vár tehetősebb jobbágyait magához hívatta, aminek következtében ezek Pécsinek kevésbé szolgáltak.¹³³

Várday Zsigmond nagybjajomi házát 1550-ben a nagybjajomi palánkon belül említik.¹³⁴ 1553. június 24-én Várday Zsigmond és János adósságának kifizetéséről (3200 forint) tudunk, amellyel még a néhai esztergomi érseknek [nagybátyjuknak] tartoztak.¹³⁵ Egy 1555. március 8-án kelt, Nádasdy nádor által (a Dunántúlon fekvő fontosabb megerősített helyekről és birtokosaikról) készített jegyék szerint Nagybjajom *castelluma* az ő birtokában volt.¹³⁶ Várday Zsigmondról utoljára 1559. szeptember 22-én van adatunk, amikor Nádasdy Tamás nádor laki emberei elfoglalták Várday Zsigmond két faluját, és a nádor emiatt sajnálkozását fejezte ki.¹³⁷

A Somogy megyei Várday családnak még 1583 előtt maga szakadt. Rudolf király 1583. február 1-jén Várda, Jutha, (Magyar)Atád és Magyaros Somogy vármegyében fekvő birtokokat, amelyek a néhai *egregius* Várday Tamásé voltak, aki *superioribus annis* fiú örökös nélkül halt meg, Baranyai Bálint mesternek, személynöki ítélőmesternek, valamint annak feleségétől néhai nemes Várday Annától, Várday Tamás unokahúgától származó fiainak, Tamásnak és Miklósnak, továbbá Baranyai Pálnak és Miklósnak a néhai Ilona asszony, Várday Tamás édestestvére fiainak, illetve az ő fiági utódainak adományozta.¹³⁸

veg alján papírral fedett fekete viaszba nyomott gemmás gyűrűspecséttel, melyben illyésházi Illyés Ferenc elismeri (1551. július 30. Znióvára), hogy a Várday Tamásnak, sógorának adományozott és 2800 lefizetett forintért Muthnokyi Mihály kezéből megváltott Turóci prépostság valamint Znió vára kormányzatát (*gubernationem*) a királyi levelében megismert pontok szerint átveszi. Esküszik a királynak, hogy a prépostságot és várat megőrzi stb. „Quodque affinis meus predictus Thomas Warday designatus prepositus ecclesie Thwrociensis intra quindecim dierum spatium a die assignationis predictae arcis et prepositure sine ulteriori mora, habitum monasticum ordnis prepositure predictae induet et sacris deinde ordinibus initiabitur.” Ha mégsem teszi, visszaadja a várat Muthnokynak. 3 év leteltével csak akkor adja át a várat testvéreinek, Illyés Tamásnak, ha az hasonlóan hozzá szintén mindenfelére megesküszik. stb. Kiadása: ETE V. k. 569–571. (No. 544.)

¹²⁵ *Aradi Cs.*: i. m. 6.

¹²⁶ *Aradi Cs.*: i. m. 6.

¹²⁷ *Csánki D.*: i. m. II. 655.

¹²⁸ *Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I–II. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II., Forráskiadványok 16.) Bp., 1990. II. k. 637, 659.

¹²⁹ *Maksay F.*: i. m. II. k. 637.

¹³⁰ MNL OL A 57 II. k. 106–107.

¹³¹ *Aradi Cs.*: i. m. 6. Vö. *Borsa Iván*: A szenyéri uradalom a török időkben. *Somogy megye múltjából*, (1984) (Levéltári Évkönyv 15.) 86.

¹³² Vö. Szenyér várának leltára, ill. az 1550. évi átvételhez kapcsolt urbáriuma. *Borsa Iván*: A szenyéri uradalom 1550–1551-ben *Somogy megye múltjából*, (1985) (Levéltári Évkönyv 16.) 106–174.

¹³³ *Aradi Cs.*: i. m. vö. *Borsa I.*: A szenyéri uradalom a török időkben i. m. 88.

¹³⁴ *Solymosi L.*: Nagybjajom i. m. 67.

¹³⁵ MNL OL E 21 II. k. 141.

¹³⁶ *Solymosi L.*: Nagybjajom i. m. 70. szerint ebben az időben még Drági Ferenc özvegye is a vár birtokosa.

¹³⁷ *Borsa I.*: A szenyéri uradalom a török időkben i. m. 108.

¹³⁸ MNL OL P 707. Fasc. 31. et E no. 9.

A Várday családja

